

# מפורט דה בוק עד המבורג (אקסודוס)

מחבר: מאיר שוורץ<sup>1</sup>

[כפי שנרשם בזמנו על ידי יוסף בן-אהרן (אורבך) מקיבוץ חפץ חיים, בשינויים קלים]

מקור: בשדה חמד, תשנ"ד, גליון מס' 4,  
[https://www.daat.ac.il/he-il/kitveyet/bisde\\_hemed/shvartz-exodus.htm](https://www.daat.ac.il/he-il/kitveyet/bisde_hemed/shvartz-exodus.htm)

## הכנות

נקראתי לישיבה דחופה של כל השליחים על ידי שאול, מפקד וראש של "מוסד העלייה". הוא הודיע שאניות הגירוש הבריטיות יגיעו לחוף פורט דה בוק, ושהבריטים משתדלים להניע את המעפילים לרדת לחוף צרפת. הוא הדגיש את החשיבות של שיגור חברים לאניות. התפקיד קשה ואחראי, אולם יש לעשות את כל המאמצים כדי לבצעו. הוא דרש מכל תנועה לשלוח שליחים לתפקיד זה. מצב השליחים של תנועת פועלי אגודת ישראל, היה קשה, אולם היה ברור לכולנו, שאחד מאתנו צריך לחדור לאחת מספינות הגירוש, כדי לעודד את רוחם של המעפילים ולהיות להם לעזר בעת צרה. ארזתי חפצי ונסעתי למרסיי.

## מרסיי

פרשת "יציאת אירופה" החלה להכות גלים בקרב דעת הקהל הצרפתית, בעיקר בגלל הפנייה הצינית של ממשלת בריטניה לממשלת צרפת, שנמסרה בצורה של פקודה קטגורית. הדבר פגע ברגש הכבוד הלאומי של הצרפתים.

מלוני מרסיי הגדולים היו מלאים עיתונאים מכל ארצות תבל, אשר עקבו אחר מאבק "דוד וגלית" בחוף צרפת. אפשר לקבוע בודאות שעמידת מעפילי "יציאת אירופה", תרמה הרבה לפרסום מלחמתנו על ארצנו ועמנו בארצות תבל.

במרסיי מסרו לי להתקשר עם המפקדה בפורט דה בוק. פרטים נוספים לא ידעו גם כאן. למחרת, אחרי נסיעה של שעה ומחצה בנוף דרומי נהדר, הגעתי למחוז חפצי.

---

<sup>1</sup>. מאיר שוורץ, איש קיבוץ חפץ חיים ('אגודת ישראל'), היה פעיל המוסד לעליה ב' שפעל באזור מרסיי במשימות עליה ד'. לאחר שאוניות הגירוש של מעפילי 'אקסודוס' הגיעו לפורט דה בוק הוא עלה על אוניית הגירוש 'אושן ויגור' על תקן מלווה המעפילים באונייה מטעם המוסד.

## פורט דה בוק

כפר דייגים שקט זה, נהפך בן לילה למרכז עצבים יהודי חשוב. שררה כאן אווירה קדחתנית של עבודה מאומצת, נוער יהודי מכל רחבי צרפת זרם הנה כדי לשרת את העניין הגדול. אנשינו עשו כל שביכולתם להמציא מזון ובגדים לאלפי האנשים המורעבים על סיפון בתי הסוהר השטים. בית הספר ומחסני המכס הפכו למחסנים של ארגוני הסיוע של הצרפתים ושל היהודים. בית הקפה והמלון היו מקום מפגש למפקדה. פורט דה בוק, "נכבשה" בידי היהודים.

כל הימאים היהודים התרכזו שם לאספקת מזון ומצרכים חיוניים למעפילים בסירותיהם. תחילה סירבו הבריטים להרשות אספקת אוכל על ידי ארגוני עזרה יהודיים וצרפתיים. אולם הם נאלצו לוותר בגלל לחץ דעת הקהל בצרפת ובעולם. עם זאת, שליש מן המזון נשדד בידי החיילים הבריטיים בשעת ה"ביקורת".

חבר המפקדה בישר לי שעל האנייה "אושן וייגור" יש פיקוח חמור מאוד, ועל האנייה הזאת אני צריך לעלות, כי אין בה שליח מטעם ההגנה. ב"אושן וייגור" ריכזו האנגלים את כל הזקנים, התשושים וחלק מהילדים. הללו היו לרוב בלתי מאורגנים, והאנגלים קיוו שירדו בחוף צרפת.

באותו יום, כאשר ישבתי בבית הקפה, ששימש לנו מפקדה, ניגש אלי איש שחרחר בעל גוף ורחב גרם, והחל לשאול אותי שאלות בעברית צחה. מאחר ולא זכה לתשובות רבות על שאלותיו, הרפה ממני. מאוחר יותר ראיתיו בחוג המפקדים והחברים, ומפיהם נודע לי, שהאנגלים מחפשים אחרי איש זה: ד"ר משה סנה.

## העלייה על ה"אושן וייגור"

כאשר הגענו לפורט דה בוק נודע לנו, שה"אושן וייגור" הפליגה למרסיי, לטעון פחם. נסענו למרסיי במכונית משא סגורה טעונה מזון ושמיכות. היינו שניים, שהיו צריכים לנסות לעלות ל"אושן וייגור". קבענו לעצמנו תור - אני הייתי השני.

כל הדרך הסתתרנו בתוך המכונית המכוסה שלא ירגישו בנו. מכנסי חקי קצרים לגופנו, ואת יתר החפצים השארנו אצל חבר. רק תפילין הטמנתי בכיס. היה צורך בתכסיס זה כדי להדמות למעפילים, שרובם הלכו רק במכנסיים, בגלל השרב שהיה חזק מאוד. בשער הנמל חכינו שעות רבות עד שהרשו למכוניתנו להיכנס. "אושן וייגור", בית הסוהר השט, עגנה ליד הרציף, אבל כדי להעלות את המזון היו צריכים לגשת מצד הים בסירה. שכרנו סירה, והטענו את חצי המטען, כדי לאפשר בכל פעם לחבר אחד לעלות ולהסתכן. שנינו ירדנו בסירה הראשונה, כסבלים, למרות שהאנגלים רגילים היו להוריד סל גדול ולהעלות את המטענים. הם עשו זאת מפחד הסתננות שליחי ההגנה וכדי שיוכלו "לבדוק" ו"לעשר" באין מפריע את המשלוחים.

הלב דפק בחזקה כאשר התקרבנו לאנייה, והצטרכתי לאמץ את כל כוחותיי, כדי לשוות לעצמי פנים שלווים כלפי חוץ, כי בזה הייתה תלויה כל שליחותי. כבר היה אפשר להכיר מבעד סורגי הברזל פני אנשים ונשים רבים, דחוקים וצפופים עד למחנק. הנה, גם הם הרגישו כנראה בסירה ובנו. "יהודים באים", "שלום, שלום", נזרקות אלינו קריאות. גשם של קופסאות שימורים ריקות ירד עלינו פתאום, בתוכם הצפינו המעפילים את מכתביהם, ולמרות שרובם נפלו הימה, חלק מהם הגיע לתעודתם. אולם כל נימי נפשנו היו מרוכזים במשימה שעלינו לבצעה, האם נצליח? ... ליד המדרגות לקחנו כל אחד חבילת שמיכות על הגב ועלינו, בטרם יוכלו החיילים להוריד את המנוף עם הסל. במעלה המדרגות עמדו כמה חיילים במשמר. לכן ירדו כולם כדי להביא את יתר המטען. רק אני נשאיתי כדי לסדר את השמיכות על הסיפון. בינתיים הורד כבר הסל, ולא נתנו יותר לאחרים לעלות לאנייה. מהמטבח יצאו כמה מהעובדים היהודים, לעזור בפירוק המטען. הם ניגשו אלי בהסתר וביקשו שאמסור להם את ההוראות והמכתבים. הם התפלאו בשמעם שאני נשאר אתם, והזהירו שאין לדבר הזה כל סיכוי בגלל הפיקוח החמור שהטילו האנגלים על האנייה. עד היום לא עלה ביד אף אחד משליחינו להסתנן לאנייה הזאת. סביבנו עמדו חיילים והסתכלו על עבודתנו. הצלחתי להגיע עם אחד מעובדי המטבח למכלאות. חלצתי את נעלי ולכלכתי עצמי באבק פחם, כדי להיראות כאחד מעובדי הפחם. אנשי המשמר שעמדו ליד הכלוב הסתכלו בי ו... נתנו לי לעבור.

הכל עבר במהירות ונראה לי כחלום. הסתכלתי סביבי, וראיתי את האנשים שהוטל עלי לגבש ולכוון.

החבר אשר הביא אותי אל בין המכלאות, יעץ לי לרדת מיד לבטן האנייה. ירדתי במדרגות אל המרתף שהיו מכנים אותו "חדרי שינה". המדרגות היו צרות ביותר וללא מעקה, וההבל החם שעלה מתוך המרתף, עם מי הים שבהם שטפו את הסיפון, עשו אותן חלקלקות.

## החיים באנייה

כאשר הגעתי למרתף, לא יכולתי להבחין במאומה. צחנה איומה וסרחון מחניק, שעלה מבין ה"מיטות", מהזבל המתגלגל, הלכלוך ומהגופים הלא רחוצים של המוני בני אדם. הללו שכבו סרוחים על רצפת הברזל ערומים למחצה בחום עצום ומחניק. אלה היו ימי שרב, שאף אנו הארצישראלים לא זכרנו כמותם בארץ. במרוצת הימים, עמדתי מקרוב על השיטות הסדיסטיות בהם ניסו האנגלים לדכא את רוחם של אנשינו. אולם אז עוד התפלאתי על הציניות בה הודיעו לעולם הגדול, שהם העבירו את מעפילינו, לאניות מרווחות עם תנאים סניטאריים יותר טובים משהיו להם על אניות ההעפלה. אמנם כן, האנייה הייתה באמת מרווחת, אבל לרשות המעפילים מסרו רק שטח זעום מהאנייה, ב"אושן וייגור" נתנו לעולים כשליש מהחלק הקדמי של האנייה, שהקיפוהו גדרות גבוהות ותיל דוקרני. סלילי גדר תיל על תקרת המכלאה, השלימו את הכלא השט, שהיה סגור לגמרי מכל הצדדים. המעפילים ישנו בשני מרתפים מתחת למכלאות, האחד גדול יותר, שקראנו לו א', והשני קטן שקראנו לו ב'. במרתף א' היו 300 "מיטות" ל-800 נפש. במרתף ב' היו 250 מיטות ל-750 נפש. המיטות היו שני כלונסאות ברזל, שאליהם קשור בחוטי ברזל בד אוהלים ישן. במיטות ישנו שניים עד שלושה ילדים או מבוגרים, בארבע קומות זו על גבי זו. כאשר נקרעה בלילה "מיטה" כזאת

נשמעו צווחות וקללות, ותוכנה החי הוטל על הישנים למטה. אלה שלא ישנו במיטות שכבו בין המיטות ועל הרצפה, בצפיפות איומה. בלילה לא הייתה אפשרות מעבר בין הישנים. מי שהיה צריך לצאת בשעות הלילה לצרכיו, דרך על הישנים. היה תמיד סיוט, שחלילה תדרוך על תינוק.

ניסיתי להתקשר עם שני חברים שאת שמותיהם מסרו לי בחוף. היו אלה שני מלחים יהודים אמריקנים מצוות "יציאת אירופה", שנקלעו בין המעפילים. הם סידרו את הקשר עם האנגלים באנייה, והיו היחידים שבאו במגע עם החברים על החוף. לייבל, כך שמו של אחד מהם, היה אז בחלק השני. כדי להגיע אלי, היה צורך בפרוצדורה שלמה. האנגלים נתנו רק לעובדי השירותים לצאת מהמכלאה. לכן יצא כעובד מטבח, ומשם הגיע למכלאה בה הייתי. מפיו נודעו לי יתר הפרטים על המצב באנייה.

מים חולקו פעמיים ביום, שעתיים, ובשני ברזים. זאת ל-1500 איש, אישה וילד. המים הספיקו רק לשתייה, וכמה טיפות בפחית לרחיצה חטופה בלבד. משעות הלילה קמו אנשים, ובעיקר האמהות, כדי לעמוד בתור ליד הברז של בית השימוש.

איום היה מצב בתי השימוש. מספרם היה עשרה בלבד. נוסף לתור המתפתל במשך כל שעות היום לידם, הם היו חסרי מחיצות, להשפילנו עד דכא, וכדי שחינו יהפכו לגיהנום ונרצה לברוח. הם רצו לשתק את רגש הכבוד היהודי ולשבור את רוחנו.

**רעב:** סביב האוכל והרעב המתמיד, הסתחררה מערבולת איומה של ויכוחים סוערים, צעקות, מכות ומצבי רוח. הרעבת 4500 אנשים, נשים וטף הייתה אמצעי לחץ, כדי להכריח את היהודים לרדת. הג'וינט סירב לספק אוכל לאניות כי לא רצה לעזור ולשתף פעולה עם הבריטים במעשיהם הנאציים. רק לאחר לחץ מגבוה בארצות הברית התחיל הג'וינט לספק מצרכים דרך ארגון העזרה הצרפתי. כמויות המזון לא הספיקו בשום פנים. כולנו הלכנו רעבים ללחם ממש.

נוסף למחסור החמור במזון באה עוד הביקורת של האנגלים. מפחד העברת חומרי נפץ, נשק או מכתבים, הפכו כל ארגז ירקות, חתכו כל כיכר לחם ופתחו כל קופסת שימורים.

הרעב התהלך בינינו כאורח קבוע, ולא עזרו הסברים הגיוניים כדי להשתיקו. לא תיארתי לעצמי עד כמה רעב משפיע על אדם, ועד כמה הוא עלול לדחות כל מחשבה פרט למחשבה על פרוסת לחם. השיחות היו סביב הציר הזה: על התבשיל שמי שהוא אכל בזמנים טובים... במיוחד קשה היה מצב אלה שאכלו רק כשר. בזמן הראשון לא הייתה אפשרות לשלוח בשר כשר. לכן כתבתי לחברים על החוף:

**"יותר לחם שלחו. היום הגיעו 512 כיכרות לחם בלבד".**

**"מצב זה אי אפשר שימשך".**

**"דעו שאנשינו רעבים. על בן ברית זה בונים המנוולים את תוכניותיהם".**

**"אנו מסבירים לחברים את המצב - אבל מזה לא יהיו שבעים"...**

ושוב:

"...החלטנו שתשלחו אוכל במקום מלבושים... עוד פעם ועוד פעם: אנו רעבים..."

והחברים בחוף צרפת עשו כמיטב יכולתם כדי להקל את מצוקתנו.

## "מזמור שיר ליום השבת"

אחת החוויות העמוקות שהיו לי במשך כל פרשת נסיעתי, הייתה בערב הראשון להיותי על סיפון אניית הסוהר, בליל שבת.

עודני המום מהצפיפות, הדוחק והתנאים הבלתי אנושיים באנייה, עוד לא התרגלו אזני לבליל השפות, הצרחות והצעקות בבטן הספינה, והנה הבחנתי בעשרות יהודים שהתכוננו לקבל שבת באניית עבדים זו. חידה בעיני מהיכן הופיעו החולצות הנקיות, הייתה זו התגלות כבירה של רוח עמנו, שעל אף כל הצרות לא איבד צלם אדם, וידע להתרומם לפסגת הרוחניות אף בתנאים האיומים ביותר. הייתה זו רוח נשגבה שהצילה רבים מאחינו בתוך מחנות המוות מחורבן נפשי, והנה גם כאן על סיפון אניית הסוהר ניצחה.

החזן החל מסלסל בנעימות השבת המסורתיות, הקהל ההולך וגדל מרגע לרגע, חוזר אחריו בלהט. הרבה מה"חופשיים" הצטרפו לתפילה זו. על הסיפון סידרו הבחורות "שולחן שבת" על גבי פחים הפוכים. אי משם הופיעה אישה עם מפה לבנה ופרשה על ה"שולחן". הגישו את "ארוחת השבת": רבע כיכר לחם מרוח בריבה וקפה שחור... ממנות המרגרינה הזעומות התקינו הנשים נרות שבת. ברגע זה, ידעתי שנצח ננצח אותם, כמו שהאור הקלוש של נרות שבת אלה, ניצח את החושך מסביב.

## התארגנות לשיפור המצב באנייה

למחרת התחלתי לפעול. קראתי לישיבת מזכירות, שבה השתתפו שבעה אנשים, נציג אחד לכל תנועה, ואחד של הבלתי מאורגנים, שמספרם היה ניכר באנייה הזאת. היו הרבה מחלוקות וויכוחים, אולם עיקר הקשיים נגרמו על ידי הבלתי מאורגנים, רובם זקנים ותשושים, שאצלם הרצון לרדת מן האנייה היה חזק למדי. עד אז ירדו מהאנייה הזאת, בהעדר כל יד מכוונת של שליחי ההגנה, כ-80 נפשות, המספר הגדול ביותר מכל האניות. קצב הירידה נחלש, ואף הפסיק כליל, כאשר נודע לאנשים כי באנייה נמצא מפקד מטעם ההגנה. רובם לא ידעו מי האיש, אולם הדבר השפיע פלאים על האנשים ועודד מאוד את רוחם.

בישיבה חילקתי את התפקידים מחדש, כדי לאפשר עבודה מסודרת באנייה. סידרנו מחלקות בנות 20-30 איש לתורנויות: ניקיון, חלוקת האוכל ושמירה. אחרי יומיים היה בידי רישום מדויק של נוסעי האנייה. כל הפעולות הללו גרמו להרמת קרן המזכירות ולאמון בה בקרב המעפילים. הפקודות נתמלאו בסדר מופתי,

ונתמעתו התלונות. השלטנו סדר, וגם הצלחנו לקבל מהאנגלים, על ידי פקודה ישירה ממני, תוספת מזון לילדים וחולים ושמיכות. האנגלים ידעו על נוכחותי מיום בואי, כאשר חיפושיהם אחריי לא העלו שום תוצאות. החיילים, ביניהם היו הרבה סטודנטים, וגם המייגר עצמו האמינו ב"הגנה". כך שח המייגר לאחד מחברינו ששלחתי אליו: "יודע אני שיבוא יום וה"הגנה" תשיג אותי, ואין לי אפשרות להימלט ממנה...". יש לציין שהוא השתדל למלא אחרי כל דרישותי, עד כמה שהדבר לא נגע לפקודות שקיבל מגבוה.

## הקשר עם החברים בחוף

הבריטים עשו כמיטב יכולתם למנוע קשר בינינו ובין חברינו בחוף צרפת. הם ידעו שהמכתבים עזרו מאוד לחשל את רוחם של מעפילינו. הודעותינו על המצב החמור באניות היו חומר יעיל לתעמולה היהודית ולפרסומים בעיתונות העולם.

בימים הראשונים קיימנו את הקשר בצורה פשוטה למדי: בכל יום הגיעו סירות מטען מהחוף בלית חברים. אנשים מתוך המכלאות פרקו את הסירות. הצטרפתי לפועלי הפירוק, ובשעת העבודה דיברתי בקול רם בעברית עם אחד המעפילים, על הדברים שרציתי למסור לאנשינו בחוף. הבאים בסירה רשמו את דברי ומסרום לאחראים. הדבר נמשך עד שהבחנתי בחייל שרשם את דבריי. התהלכו שמועות על נוכחותם של אנשי הסי.אי.די. (הבולשת הבריטית) מארץ ישראל, וכנראה שהוא היה אחד מאלה. למחרת החמירו האנגלים את ההשגחה בזמן הפירוק ולא שיתפו אותנו כלל. היה עלינו לחפש דרכים חדשות כדי לקיים את הקשר.

הכנסנו פתקאות לתוך ארגזי הירקות הריקים או אל תוך שקים ריקים, אף זרקנו את הפתקאות דרך סורגי הברזל לסירות שעגנו לצד אנייתנו. הרבה מכתבים נפלו בידי האנגלים, שחיפשו בכל משלוח, כך גם לקחו את העיתונים שניסו להעביר לנו. לפעמים השאיר לי המייגר מכתב פרטי, או את החדשות "פלקור" אצל עובדי המטבח, כדי לרמוז לי ברורות שידוע לו הכל על קשרנו עם החוף... ניסינו כמה פעמים את מזלנו באיתות בפנס כיס, אולם לא הצלחנו לקבל קשר.

## בית ספר ופעולות תרבות

אחרי כמה ימים של עבודה מאומצת, הצלחנו להפעיל בית ספר בשביל 350 תינוקות של בית רבן. המפקד הבריטי העמיד לרשותנו, אחרי דרישה נמרצת מצדי, את כל הסיפון הקדמי הבלתי מגודר. הלימודים כללו בעיקר לימוד השפה העברית, תורה - עד כמה שהיו בידינו ספרי קודש - ידיעת הארץ ותולדות ישראל. כ-250 ילד למדו ב"בתי הנוער" המאורגנים על ידי הזרמים, החל מהשומר הצעיר - ועד לבני הנוער של פועלי אגודת ישראל. יש לציין במיוחד את התנהגותם המצינית של ילדים אלה על מדריכיהם, שהיו לי לעזר רב.

כל הילדים הראו רצון רב ללמוד, ורעבו ממש לאות עברית ולדברי תורה. היה זה אחד הגילויים היפים ביותר של הנשמה הנצחית של עמנו, שבאה לידי ביטוי בילדים קטנים אלה, שעברו סבל רב והתגלגלו חודשים על פני הימים.

בית הספר, גן הילדים ואף השיעורים למבוגרים, לא פסקו עד שהגענו להמבורג. אחד הדברים החשובים ביותר היה להעסיק את האנשים במשך תקופת הציפייה המתוחה בנמל דה בוק. השתדלתי מאוד לערוך מדי פעם מסיבות וחגיגות, בפרט בשבתות. היו בין המעפילים כוחות אומנותיים מכל הסוגים, והם עזרו מאוד לגוון את המסיבות, ותמיד זכו לתשואות נאמנות מקהל הצופים והשומעים. כך יכול הייתי לחזות בהתאגרפות, לפעמים אף בין אחד משלנו ובין חייל אנגלי, להאזין לפרקי חזנות, לשמוע דברי תורה וליהנות מהצגת ילדי בתי הנוער. תוכנית מגוונת זו נתנה לכל אחד דבר להיאחז בו. החיילים לא יכלו להבין לרוחנו: אנשים מושפלים מובלים כעבדים, יושבים בצוואת ושרים... שרים... מי יבין את העם המשונה הזה! למסיבה כזו הזמנו פעם את המייג'ר, שאף אמר כמה מילים אל הנוכחים.

## שביתת רעב

כך עברו הימים, בלי שהשתנה מצבנו. הצעתי לחברינו בחוף לערוך בכל שלוש האוניות, ביום אחד, שביתת רעב במשך 24 שעות, לאות מחאה על ההתנהגות השפלה של ממשלת בריטניה כלפי המעפילים. החברים באניות האחרות עמדו אף הם על הערך ההפגנתי של פעולה כזו, וגם הם הציעו כמעט באותו הזמן אותה ההצעה. היו לנו שתי מטרות: כלפי חוץ, לעורר את דעת הקהל בצרפת ובעולם. כי שביתת רעב, פירושה: ביקורי עיתונאים... וכלפי פנים: ימי הבטלה והציפייה בפורט דה בוק ארכו, והיאוש התחיל לכרסם בכוח עמידתם של האנשים. היה צורך בפעולה כדי לעודד אותם, לתת להם "לעשות" משהו... גם ידענו, שאם נצליח להכריז על שביתת רעב ביום אחד, נוכל להראות לשובינו כי נוכל לארגן פעולה משותפת.

ב-17.8, יום לפני השביתה, שלחתי משלחת אל המייג'ר אליס, מפקד ה"אושן וייגור", להודיע לו על החלטתנו להכריז למחרת שביתת רעב. הוא הודה, שהוא מופתע בהחלט, היות וידוע לו מעל לכל ספק, שבמשך הימים האחרונים לא יצא ולא נתקבל שום מכתב מהחוף או אל החוף. "איך הצלחתם להכריז בעת ובעונה אחת מכל האניות על שביתה זו, לא אוכל להבין..." מסרנו לו את דרישתנו להפליג מיד לארץ ישראל.

באותו ערב החלה עבודה מאומצת במרתפי האנייה. בני הנוער הכינו פלקטים גדולים באנגלית ובצרפתית, גם הכנו דגל בריטי עם צלב הקרס עליו (אולם באנייתנו לא הצלחנו להניף אותו). עבדנו באמצעים משונים ביותר, כי לא היו בידינו כלי ציור וצביעה. בחלק השני של האנייה ארגנו מקהלות דיבור, לשעה בה יתקרבו סירות העיתונאים. אני שיגרתי את המכתב הבא לפרפקטורה בבוש דה רון, שאליו היה שייך שטח הנמל דה בוק:

"אנו פונים אליך כנציג ממשלת צרפת. אנו יודעים שלא ידכם גורמות לנו את הסבל לשבת באניות האלה. אנו פונים אליך, שתבוא להיווכח מה שנעשה באנייה שלנו, כמה סובלים ילדים ונשים, מהחום, הגשם והבטלה".

"שלושה שבועות ניסו האנגלים להניע אותנו לרדת מהאניות - ואנו סירבנו. עכשיו נוהגים הם בנו מיום ליום בצורה גסה יותר. במשך שלושה שבועות הראנו שאין ברצוננו לרדת, וכל עמידה נוספת לא תשנה את רצוננו זה. האם אתה וממשלתך רוצים להיות עדים לפשע הנעשה באניות שלנו?"

"אנו מבקשים רק דבר אחד: הפסיקו את עמידת האניות בהן אנו כלואים. אנו בטוחים שהעם הצרפתי וממשלתו אינם רוצים יותר לראות בסבל שלנו".

"עוד בקשה לנו: תבקרו אצלנו, תרדו למרתפי האנייה, אז תעמדו מקרוב על ההתנהגות הברוטלית של האנגלים".

"כדי לתת ביטוי לקריאה שלנו, הכרזנו היום על שביתת רעב של אזהרה למשך 24 שעות".

המעפילים ב"אושן וייגור"

כולם צמו, פרט לילדים הקטנים. האווירה הייתה מתוחה וחגיגית - שוב אתה מרגיש באנשים אותה עמידה מפליאה. כאשר נוגע הדבר לענייננו הגדול - הם מרגישים את עצמם כשליחי העם כולו.

כבר בבוקר הצבנו את הסיסמאות, אולם החיילים נכנסו בכוח אל תוך הכלובים כדי להורידם. נתתי פקודה להסתירם עד שיגיעו נציגי העיתונות לקרבת האנייה. הסיסמאות הוצבו, לרוגזם הגדול של האנגלים, אשר חרקו שיניים למראיהם ולשמע מקהלת הדיבור שהפעלנו שעה שעברו סירות העיתונות. מצב הרוח של אנשינו היה שקט ומרומם.

## הקונסול הבריטי מאיים

הימים האחרונים בפורט דה בוק עברו תוך ציפייה מתוחה ומתמדת להרמת העוגן ולבשורה שאנו חוזרים ארצה. אבל גם שמועות עקשניות אחרות נפוצו ורחפו באוויר: "יובילו אותנו לטוברוק או לקניה". בינתיים עשתה כנראה שביתת הרעב שלנו את פעולתה, הצרפתים דרשו מהאנגלים באופן אולטימטיבי להסיע את האניות ממימיה הטריטוריאליים תוך 3 ימים.

על אולטימטום זה שמענו בעקיפין, כאשר הקונסול הבריטי איים עלינו שאם לא נרד עד תאריך מסוים, לא יתנו לנו יותר לרדת, ויובילו אותנו להמבורג. ככל שזעזעה ההודעה הזאת את אנשי המשלחת, ענו לו בהחלטיות: שיובילו אותם לאן שיובילו, המעפילים ירדו בחוף אחד ויחיד: בחוף ארץ ישראל.

היום בו הודיעו את דבר נסיעתנו לגרמניה הטמאה, היה אחד הקשים ביותר לאנשים באנייה. חלקם התייאשו ובכו כילדים קטנים, אבל הרוב התגבר והאמין שגם אם אמנם יובילו אותם לגרמניה, משם יביאו אותם לארץ ישראל.



## ההפלגה מנמל פורט דה בוק

הנס לו ציפינו לא התרחש. באניות נעשו ההכנות להפלגה לנסיעה ארוכה. מצב הרוח היה קודר. המעפילים לא זזו מהחלטתם האיתנה לא לרדת, ויהא מה. עשיתי כל שבידי כדי לעודד את רוחם. בלילה שלפני ההפלגה שמענו טרטור של סירת מנוע, וכעבור רגע הכרזה:

*"הקשיבו לקול ההגנה...":*

*"הישוב כולו לא ינום ולא יישן, בכל מקום שיסיעו אתכם לשם, שם נהיה אתכם להעלות אתכם לארצנו..."*

התרגשות עצומה השתלטה על אנשינו. כולם פרצו לסיפון, נדחקו לסורגי הברזל, ושתו בצימאון כך מלה ומלה שנזרקה לתוך אפלט הלילה... "ההגנה אמרה - ההגנה תקיים, כפי שעשתה זאת עד כה". כך האמין כל אחד, ואני בתוכם. הרושם היה עצום ומעודד מאוד. המנוולים החלו להפעיל את צפירותיהם כדי להשתיק את הרמקול, וגם כיוונו את הזרקורים אל הסירה כדי להכריחה לחזור לחוף, אולם לא יכלו להשתיק את ההד בלבבות האלפים הכלואים באניות הסוהר. חברינו בחוף שלחו עוד באותו יום כמויות גדולות של מצרכים. עד הרגע האחרון נמשכה הטענת המטענים. הרגשנו בתנועה בלתי רגילה סביב האניות שלנו. עוד פעם באו כתבי העיתונים העולמיים כדי למסור את הסיפור המרתק בסיום המערכה השנייה. מערכה זו נכתבה בדמם ודמעותיהם של מעפילינו, ניצולי התופת הנאצי.

שעת האפס הגיעה, כל האניות הרימו את העוגן, והתחילו להפנות חרטומיהן לקראת הים הפתוח. הפלגנו אחרי עמידה של יותר משלושה שבועות בחום ובגשם בפורט דה בוק. רבות כבר סבלו אנשי "ציאת אירופה", וכעת נכונה להם דרך ייסורים חדשה.

כל אוכלוסיית האנייה התאספה על הסיפון ובלי כל פקודה התפרצה שירת "התקווה" אדירה ועצומה, כפי שלא שמעתי מעודי. בשירה זו השקיעו המעפילים את רגשי יגונם ותקוותם. באותה שירה שמעת את כל געגועיהם למולדת הישנה - החדשה, ואת כתב האשמה והזעם נגד משעבדיהם. מעיני רבים זלגו דמעות. על החוף נראו אנשים רבים שהסתכלו מרחוק במחזה, ביניהם רבים מחברינו, נוער יהודי צרפתי, גם אליהם הגיעו צלילי שירתנו ושירת יתר האניות. היה זה מעמד שלנצח לא אשכח.

## כאיש אחד בלב אחד

קשה לי להסביר מה הביא המון עם רב זה, הצפוף בכלא השט, לעמדה כה גאה ועקבית. בחיי יום היו מריבות וסכסוכים על עניינים של מה בכך. אולם כאשר הגיע הדבר לעניין המשותף, הגדול, כאשר הרגישו שנדרש מהם לייצג את האומה, הפכו אנשים אחרים. כולם עמדו מלוכדים כאיש אחד, ונשכח כל ריב אישי וקטנוני. היה זה גילוי נהדר ומעודד. אין אמת בטענה, כי שליחי "ההגנה" השליטו את עצמם על הרבים. מגוחך הדבר, שאחד או שניים ישלטו במחנה עצום כזה. אנו, הבחורים הארצישראלים, רק עודדנו ועזרנו

להתגבש. אבל כוח עמידתם של המעפילים נתגלה מתוכם עצמם, כפי שכותב החבר "ג'ורא" ברשימתו על המעפילים:

"היו עוד כמה גורמים שעזרו לאנשי האניות להחזיק מעמד, נוסף על הכוח היהודי הפנימי שבא לידי גילוי. אחד הגורמים הללו הייתה העובדה שהם ראו את הארץ בעיניהם. אין לשער איזה כוח עצום טמון בעובדה זו. הם עמדו על אדמת חיפה ממש, ובכוח גרשו אותם משם, מן הפינה האחת בעולם שבה יוכלו לבנות את ביתם מחדש".

גורם אחר היו בלי כל ספק הבחורים שלנו, שליחי ההגנה. בכלל קשה לתאר מה היה צפון בשביל האנשים האלה בשם "ההגנה" שהם בטאו אותו כדבר שבקדושה. ההגנה מובילה אותם לארץ, באנשיה אפשר לבטוח, והיא תבטיח דבר וגם תקיימו. כך גם היה יחסם אלינו. כל מוצא פינו כהלכה מסיני ואין מי שיעיז להפרו. מצד שני השתדלתי גם אני וחברי באניות אחרות לא להבטיח דבר שלא היה אפשר לקיימו. אפילו בתנאי האנייה הקשים, היו האנשים בטוחים, שיש לי יום יום ידיעות מפורטות על הנעשה ולכן ניסע. ברור היה להם שהבאתי אתי נשק ופצצות כדי להכריח את האנגלים להסיע אותם לארץ. גם האנגלים האמינו ביכולת הבלתי מוגבלת של ה"הגנה". כמובן שהוטל עלי לשמש דוגמה לכל עניין גדול או קטן: הייתי אחרון לקבלת אוכל ומים, ומקום השינה לא נבדל מאלה של האחרים. זה נתן לי את הזכות לדרוש מאחרים, והם - נתנו בי אמונם בכל דבר.

מיום עלותי לאנייה, לא ירדו יותר מ-6 אנשים, וגם אלה - בעיקר מסיבות בריאות.

## "סבוני גם סבבוני"

אט אט התרחקנו מהחוף. מצב הרוח של האנשים השתפר במקצת, החום המחניק ששרר בנמל דה בוק פג עם תחילת הפלגתנו. אף השפיעה ההרגשה, שלמרות שהננו נוסעים להמבורג ולא לארץ ישראל, לא ממשיכים באפס מעשה ובמתיחות עצבים מתמדת.

בהגיע האניות למים הפתוחים חיכתה לנו הפתעה. לקראתנו שטות אניות משחית של הצי הבריטי המהולל, ולועי תותחיהן מכוונים אל שייטת 4500 היהודים. יהודים אשר כל פשעם הוא רצונם העז לצאת מאירופה רווית דם אבותיהם ואמותיהם, ילדיהם ואחיהם, אירופה שעמדה על הדם של אומה שלמה, מבלי לנקוף אצבע. כל פשעם - רצונם לחיות ולבנות את חייהם מחדש בין אחים במולדת ההיסטורית של האומה. בעיני שר החוץ הבריטי, אנו מהווים סכנה חמורה לקיסרות הבריטית, ולכן הוא שומר עלינו שמירה מעולה זו על ידי אניות המשחית החדישות האלו, שסוגרות על אנייתנו מכל עבר.

## ספר תורה מגיע לאנייה

יחד עם המצרכים הצליחו להכניס ספר תורה לאנייה. מיד שלחתי משלחת למייג'ר ודרשתי בתוקף למסור לידיה את ספר התורה מיד. מסרתי לו, שלא אסכים להשאיר בידיו, אף לשעה אחת, את ספר הספרים

שלנו. הוא ענה, דרך השליחים, שאם גם הוא מבין שיש לו כאן עניין עם "תשמיש קדושה", אין הוא יכול למסור אותו לידינו, מבלי לחפש בו מקודם אחרי מכתבים או נשק. מסרתי לו את סירובי המוחלט, יחד עם דרישתנו הנמרצת למסור את הספר. הפעם השיב לי: "באם אתה מוכן לערוב בהן צדק של חייל ומפקד, שאין בספר התורה שום נשק וכדומה, אמסור אותו לידי שליחך". נתתי את הן צדקי, וספר התורה הוכנס אלינו לכלוב.

חשבתי לערוך קבלת פנים חגיגית, אולם מפני כבוד התורה הייתי צריך לוותר, כי תנאי הניקיון לא התאימו לקבלת פני ספר התורה. בין החברים התפתח ויכוח חם, לאיזה צד להעביר את ספר התורה. בבית הנוער פינו מקום על מיטה והכינו ארגז עבור הספר, לכן הוחלט להעביר את ספר התורה לשם. מאותו יום התקיימו התפילות ביתר השתתפות וקביעות.

## מובלים לסוף מערב וליבם במזרח

תפקידי הראשון נגמר עם יציאתנו מנמל פורט דה בוק. הצלחתי לבלום את זרם היורדים לחוף, שירדו דווקא מה"אושן וייגור", כמו כן עלה בידי, בעזרת חברי המזכירות, לארגן את הכיתות והמחלקות לשירותי ניקיון, סניטריות וחלוקת האוכל. גם בשטח התרבותי התקדמו העניינים באופן משביע רצון. אבל כאשר עזבו האניות את פורט דה בוק, נשארתי בלי כל קשר עם החוף ובלי הוראות, והיה עלי להחליט לפי שיקול דעתי בלבד. הדבר לא היה קל, כי הבעיות היו מרובות.

לכן התמסרתי במשך ימי הנסיעה לגיברלטר ולהמבורג, למסירת אינפורמציה על המצב בארץ ישראל מבחינה מדינית, ועל המפעל החלוצי וההתיישבותי. שוב ושוב נוכחתי לדעת עד כמה יהודים אלו קשורים בכל נימי נפשם לארץ. הם היו מוכנים לשבת ולהקשיב עד מאוחר בלילה לכל סיפור או שיחה הקשורים לארץ ישראל. בכל מקום בו גלגלתי שיחה על נושא ארץ-ישראלי, התאספו אנשים רבים ששתו בצימאון כל מילה על הארץ ועל המתרחש בה. גם הסברתי לחברים את דרכי הפעולה של ההגנה, והשתדלתי לעורר בהם את האימון בהבטחת ההגנה: שלעולי "יציאת אירופה" תינתן זכות קדימה בכל עלייה עתידה לארץ ישראל.

בי"ט באב נולדה ילדה באנייה. מצב האם והתינוקת מעורר דאגה. שתיהן סובלות כנראה מחוסר התזונה במשך השבועות האחרונים.

## בנמל גיברלטר

אנו מתקרבים באיטיות למיצר גיברלטר. המייגר הודיע שיש להוריד את כל הנשים ההרות ואת החולים בגיברלטר, לפני שנגיע למפרץ ביסקיה הנודע. הוא הבטיח שהשלטונות בעיר ידאגו להם. היות ומצב

היולדת ותינוקה הורע ביממה האחרונה, החלטנו להוריד את המשפחה. גם דיברתי עם יתר הנשים, אולם על אף הצהרתי שלא אוכל להיות אחראי לשום דבר שיקרה, סירבו הנשים סירוב מוחלט: לא נרד!

לנמל גיברלטר הגענו עם לילה. רוב האנשים היו על הסיפון כדי לשאוף אויר צח. בימים האחרונים קלקלו את רשתות הברזל כדי שיוכלו לראות יותר טוב. בסקרנות הביטו האנשים על הסביבה החדשה, גיברלטר - מבצר בריטי בכניסה לים התיכון, שאין יוצא ובא בלי שידעו עליו שליטי המיצר. זרקורים עצומים תופסים את אניותינו בזרועותיהם החיוורות, וטובלים את האניות ואת נוסעיהם בים של אור לבן מסנוור. קשה היה לישון ולעצום עין אותו לילה, האור חדר אפילו למרתפים. נשמעו התפוצצויות עמומות שהרעידו את דפנות האנייה. היו אלה פצצות עומק שהטילו שלטונות הצי, מפחד פצצות עלוקה שהמעפילים עלולים להדביק לאחת האניות.

יהודי גיברלטר המעטים הפגינו סולידריות עם המעפילים על ידי משלוח סיגריות, 500 מעילי גשם ו-75 חליפות. בימים האחרונים השתפרו יחסינו עם החיילים האנגלים, ונכנסנו אתם לעתים לשיחה. הרבה מהם הביעו לפנינו את צערם, על שעליהם לציית לפקודות הפוגעות בנו... למרות זאת - באו למחרת פועלים ספרדיים, אשר תיקנו את הכלובים במוטות ברזל עבים, כדי שלא נצליח שנית לשבור את הרשתות. כן קבעו דלתות ברזל כבדות למכלאות.

בימי העגינה שלנו בנמל גיברלטר, נפגשתי פעמים רבות לשיחות אל תוך הלילה עם חברים על הסיפון. למדתי הרבה פרטים על חייהם וסבלותיהם של אנשים אלו. לא אחת שאלוני למה ומדוע עזבתי את חיי המסודרים בארץ, והצטרפתי אליהם לסבול עמם רעב, לכלוך והשפלות. הם התקשו להבין את הדבר, כי העולם הראה להם את פרצופו האנוכי והאכזרי.

הרבה גורלות יהודיים נתגלו בשיחות לילה אלו, ונוצרו קשרים ידידותיים. מקרה אחד ראוי לציון מיוחד: באנייה הייתה נכריה פולנית בגיל העמידה, עם ילד, שביקשה להביא ארצה, כדי לקיים את שהבטיחה להוריו היהודים בעיירה: להביא את בנם לקרוביו בארץ הקודש. אישה זו בלטה בהתנהגותה המופתית. מעולם לא התלוננה, וסירבה לרדת לחוף על אף שידעה על הסבל והקשיים. עזרנו לה לקיים את הבטחתה, ולמסור את הילד לידי קרוביו בארץ. אחר כך חזרה לפולניה.

## יתגדל ויתקדש שמה רבא

ב-29.8 עזבנו את גיברלטר, והפלגנו במלוא הקיטור לעבר המבורג. שוב נלוו אלינו אניות המשחית. בהגיענו למפרץ ביסקיה, קרה אסון. לפנות ערב הועברה יולדת לבית החולים שמחוץ למכלאות. מאוחר יותר נמסר לי שנולד לה בן. השומר התורן העיר אותי ב-4 בבוקר והודיע לי בלחש שמצב התינוק הורע ויש סכנה לחייו. הרופא השוויצרי והאחיות עשו את כל האפשר, אולם לא יכלו להצילו. התינוק מת כעבור שעות. שמרנו את הדבר בסוד בין חברי המזכירות והמשפחה. אולם בשעות הבוקר הופיעו פתאום

חיילים בציד קרבי מלא, תפסו עמדות בכל פינות האנייה עם מקלעים ונשק אוטומאטי. כנראה שפחד המייג'ר מתגובת אנשינו כאשר ייודע להם המקרה. דרשתי מעבר לחדרי החולים עבור האב, יהודי זקן, ועבורי. את היהודי הצגתי כרב. כאשר הגענו לחדרי החולים, כבר העבירו את הגופה הצידה. דרשתי מהגויים לעזוב את החדר כדי שנוכל לערוך "טכס דתי". הם שמעו לנו מיד. עשינו את הטוהרה, והכנסנו את הגופה הזעירה לקופסת פח. קבענו את זמן טכס הלוויה.

כאשר חזרנו למכלאות, ידעו כולם את אשר התרחש, ושררה מתיחות ומרידות בין האנשים, נוכח ההכנות הצבאיות של המייג'ר. בשעה הקבועה יצאתי שוב עם הזקן את הכלוב. על הסיפון עמדה קופסת הפח, מכוסה בדגל כחול לבן שמישהו הסתיר אצלו במשך כל הזמן. כל המעפילים נכחו. אחרי אמירת "אל מלא רחמים" וקדיש על ידי האב, מסרתי את הגופה של הקורבן הצעיר ביותר לגלי הים.

כולנו עמדנו המומים, והבטנו הימה, שבלע תקוות אב ואם שכולים, כשפקודה קצרה באנגלית הדהדה באוויר וגרמה לכך שנביט סביבנו. כל האניות עמדו דום בלב ים, לרבות אניות המשחית, ועל סיפוניהם הסתדרו כל מלחי הצי, בתלבושתם הלבנה. גם על אנייתנו קיבל המייג'ר את מסדר החיילים שדגלו את נשקם, בזמן שהורד הדגל הבריטי על חצי תורן, כאות אבל וכבוד צבאי ל"חייל" שנפל במערכה... היה זה מחזה, שהזכיר לנו את אנגליה האחרת, הג'נטלמנית, האבירית.

*בין שליחי האומה התרים בדרכים  
יזכר נא גם זה האחד  
לבשו חיתוליו. בקופסה של פחים  
הוא במים נטמן, מול ספרד...  
(נתן אלתרמן, על ילד זה)*

במקום זה ראוי להזכיר בקצרה את "בית החולים" באנייה. נזקקנו בכל לעזרת הרופא השוויצרי ששרת בבית החולים. הרופא הזה עשה כמיטב יכולתו. אולם אף הוא לא היה יכול לפעול כאוות נפשו והיה כפוף לשלטונות האנייה. באופן קבוע שכבו כ-40 חברים וחברות בחדרי החולים שהיו מיועדים ל-10 עד 15 איש. ברדת הרופא בגיברלטר, קיבל ממני, לפי בקשתו, תעודה המעידה על שירותו הנאמן לאנשי האנייה, על החתום: "מפקד ההגנה על סיפון אושן וייגור". בטוחני שהוא שמר תעודה זו במקום נכבד.

## החיים הדתיים באנייה

מספר הדתיים היה ניכר בין 1500 המעפילים, והשתדלנו לערוך גם שיעורי תורה ולימודי קודש מדי יום ביומו. היה עלינו לחזור לנוהג של זמנים קדומים לפני המצאת הדפוס, כי ספרים לא היו בנמצא, או במידה זעומה ביותר. "ספרית" הקודש מחוץ לספר התורה, שעמד לרשותם, כללה קיצור שולחן ערוך אחד, חומש אחד או שניים, וספר תהילים אחד. כמה אנשים אמרו את שיעוריהם בעל פה.

## בדרך להמבורג

אחרי שעזבנו את גיברלטר, החישו האנגלים את קצב נסיעתנו, כך שעשינו את הדרך מג'יברלטר עד להמבורג בשבוע ימים בלבד.

החיים באנייה נמשכו במסלולם הרגיל. בית הספר, גני הילדים ופעולות התרבות התקיימו ברציפות. הסידורים היומיומיים של הניקיון והשמירה, נשמרו בקפדנות על ידי החברים, על אף התנאים הקשים. הם נאחזו בהם כיוון שהבינו עד כמה סידורים פשוטים אלה שומרים עליהם מניוון, לבל ייהפכו ליצורים מחוסרי צבע ונטולי רצון עצמי, כפי ששוביהם רצו לראות אותם. אף בכלא שט זה, על כל תנאיו האיומים, ידעו לשמור על הכבוד האנושי והיהודי שבהם - אחרי שעזרו להם להתארגן.

## משפט חברים

כדי להבהיר את יחס אנשינו באנייה למשטר שהנהגנו - אתאר משפט חברים שנערך על רקע זה. מעשה שהיה כך היה: בכל יום, כאשר תורני הניקיון באנייה החלו לשטוף את הסיפון - נאסר על האנשים לרדת למרתפים. באחד מימי נסיעתנו להמבורג פרץ סכסוך בין אחד המעפילים והשומר. האיש רצה להביא לאשתו כוס מים, וסירב להישמע להוראות התורן ולחכות, ואף התחיל בתגרת ידיים אתו. הדבר הסעיר מאוד את החברים. עד כמה שהדבר נראה פעוט, הדבר היווה מעין מבחן למרות ה"הגנה" באנייה. ערכתי משפט חברים פומבי, עם שופטים מבין החברים, קטיגור וסניגור. הייתה התעניינות עצומה בין החברים שהופיעו בהמוניהם להקשיב למשפט. ה"נאשם" הודה באשמתו, והצהיר שהוא מצטער צער רב על שהתרתח והכה את חברו ששמר בתפקיד מטעם המפקדה. גם המתלונן ביקש להתפייס אתו ולא להכביד על הנאשם בעונשו. פסק הדין, שהוצא על ידי השופטים בהתייעצות אתי, קבע: על הנאשם לשמור כמה ימים במקומו של המתלונן. פסק הדין נתקבל בשביעות רצון כללית, אף על ידי הנאשם.

## סוף המסע

אנו מתקרבים במהירות לסוף מסענו. כצי-צללים אנו עוברים ליד חופי מיצר צרפת וארצות השפלה. את למנש עברנו בלילה, ורק מבעד ערפל ראינו את חוף בריטניה הגדולה, הארץ ש"הכריזה מלחמה" על 4500 יהודים פליטי החרב הנאצית.

צוות האנייה, החיילים והמלחים, התייחסו אלינו בימים האחרונים בידידות מה. למרות שלא יכלו לבטא את אשר בלבבם, הרגשנו שרובם סולדים מהתפקיד שהוטל עליהם מגבוה, להתייחס אלינו בצורה עוינת. שאט נפשם על זה, באה לידי ביטוי בהמבורג, כאשר חלק מהם סירב להשתמש בכוח כדי להורידנו. היה ביניהם גם קצין אשר זרק את אקדחו ונלקח למאסר צבאי על מעשהו. התייחסות זו אינה מפחיתה מהאשמה הכבדה המוטלת על ממשלת אנגליה, שהייתה אחראית באופן ישיר לכל הפקודות השפלות. אולם, בכל

זאת הראתה את הניצוץ של רגשי אנוש, שאותו לא ניתן היה לראות בין רמי המעלה של ממשלת הוד מלכותו...

רבות נשאלנו, הן על ידי עיתונאים בגיברלטר, והן בשיחות עם האנגלים - מה בדעתנו לעשות בהמבורג. האם נרד בשקט, או נתנגד בכוח? ככל שהתקרבנו לסוף המסע, נטרדה מנוחתי, בשל האחריות הכבדה שהוטלה על שכמי כשליח ההגנה ומפקד האנייה - איך עלי להכריע? הייתה בידי הוראה אחרונה מחוץ פורט דה בוק, שאמרה רק דבר אחד: להימנע מקורבנות נוספים. אולם הייתה זו הוראה סתומה למדי.

## ליל סליחות מול חוף גרמניה

הגענו לשפך הנהר אלבה ליד קוקסהפן במוצאי שבת, ליל ראשון לסליחות. אותו לילה חרות על לוח לבי - ואף ברבות השנים לא ימוש זכרו מלבי. אניותינו, בלווי אניות הצי המלכותי, עוגנות בשפך הנהר הרחב. בערפל הסמיך נראות האניות כשייטת אניות שדים אגדתיות... אי שם החוף - חוף גרמניה הטמאה, אשר אליו רוצים להורידנו מחר. אל גרמניה שנהפכה לעמנו לבית מטבחיים עצום, שבחלל אווירה עוד נישא עשן המשרפות בהם רצחו את מיליוני אחינו ואחיותינו. איך ישמחו מחר לבבות הנאצים בהמבורג, למראה המחזה שיתגלה לעיניהם, חיילי בריטניה הדמוקרטית יורידו בכוח את פליטי הכבשנים על אדמתם...

לילה זה הוא לנו ליל כוננות, ליל ראשון לסליחות. בחצות התאספו כ-200 איש, לאורן הקלוש של נרות עשויים מרגרינה, לאמירת סליחות. רק שני סדרי סליחות היו אתנו. האחד לשליח הציבור והשני לקהל. הש"ץ, בחור יפה תואר בעל קול נעים, פתח ב"אשרי" ואמר את כל התפילה מלה במלה, בקול רם, כדי שהציבור יוכל לחזור אחריו בעל פה. כך עמדו חופשים וחרדים, וממעמקי לבבם הפצוע פרצה הזעקה לריבון העולמים: 'שמע קולנו... חוס ורחם עלינו...', "אל תשליכנו מלפניך, ורוח קודשך אל תיקח ממנו", "שומר ישראל, שמור שארית ישראל".

חיילי המשמר התבוננו בדאגה אל תפילתנו הלילית, שחשבוה לאסיפת מחאה לקראת יום המחר... קול סליחותינו הלך וגבר, והדו התנפץ בבתים השלווים בחוף הגרמני. כך התכוננו לקראת ההכרעה...

## התנגדות סבילה

התכוננו לקדם את פני הרעה גם במעשים. כינסתי ישיבת מזכירות לדון סופית בדרכי הפעולות של יום המחר, ולשמוע את דעת החברים. רובם ככולם היו בעד התנגדות סבילה - ונגד התנגדות פעילה. הנימוקים היו:

- א. ההתנגדות נטולת כל סיכוי להצלחה.
- ב. התנגדות הייתה גוררת אחריה קורבנות נוספים.

ג. אנשינו היו חלשים ועייפים, כי בימים האחרונים פחתה מנת המזון באופן ניכר. כנראה כדי להחליש את האנשים, שלא יוכלו להתנגד לרדת לחוף גרמניה.

בלי לקבוע מראש את ההוראות הסופיות, התחלתי לארגן מחדש את הכיתות והמחלקות, ומינתי חברים נאמנים בראשם. כן הכינונו שמיכות רטובות ומים, לכיבוי פצצות גז, במקרה שיזרקו כאלה. גם מקלות עץ הכינונו לכל צרה שלא תבוא. היה זה יום א' לסליחות, ורצינו להראות לעולם ולאנגלים שלמרות הכל אנחנו עדיין מלוכדים ומאורגנים, אז הכרזנו על שביתת רעב של יממה. יחד עם ההודעה הזאת מסרתי לסוכנות רויטר מכתב גלוי לממשלת בריטניה ובו מחאה נמרצת נגד האנגלים. סוכנות רויטר פרסמה את המכתב.

## הכניסה לנמל המבורג

למחרת שרר ערפל כבד מעל לשפך הנהר ומעל להמבורג. הוא עטף את הכל בטלית אפורה לבנה, לחה וקרה. הקור והרטיבות חדרו למרתפי האנייה - ורוב אנשינו רעדו מקור בגלל תלבושתם הדלה. מצב הרוח אף הוא אפור. ה"אושן ווייגור" נכנסה ראשונה לנמלה של המבורג, ושתי האניות האחרות נשאר עדיין בקוקסהפן. המייג'ר הודיע שלפי פקודת ממשלת אנגליה עלינו לרדת בנמל המבורג. חזרתי ועניתי: לנו יש חוף אחד בעולם: חופה של ארץ ישראל.

הנסיעה לנמל המבורג הייתה איטית בגלל הערפל הכבד ובגלל שלדי האניות הגרמניות הרבות שטובעו בזמן המלחמה. מבעד הערפל הסמיך הזדקרו חרטומיהם או תורניהם, כחיות מימי המבול. על דפנות כמה מהם היה אפשר להכיר את סמל צלב הקרס המתועב. איזו אירוניה מרה הייתה בנסיעתנו זו: שייטת בריטית על מטענה היהודי נכנסת לנמל הנאצי ההרוס...

אט אט מתפזר הערפל ואפשר להבחין בשתי גדות הנהר. הנה הבתים הצחורים, המוקפים גני ירק ועצי פרי, ופרות שחרחרות ולבנות הרועות באחו. זהו אזור הטיולים של תושבי הכרך הגדול, שכיום שוב שוררים בו שלום ושלוה. אנו עוברים ליד החווילות המפוארות, עטורות חורשות נהדרות, של אזרחי המבורג העשירים. אפשר להכיר את הצריחים הגבוהים של הכנסיות ואת ים התרנים בתוך הנמל העצום. העין מחפשת לשווא את סימני ההפצצות וההרס. רק אנו - פליטי החרב - הננו קורבנות מלחמת העולם האיומה הזאת.

## "ונתן ה' לך שם לב רגז וכליון עיניים ודאבון נפש"

עד שהגענו לרציף הנכון כבר פנה היום. המייג'ר מסר שלמחרת בבוקר יתחילו להורידנו ולהעבירנו למחנה בפופנדורף, שהוכן באופן מיוחד עבורנו. כן הודיע שאם לא נרד ברצון, יורידו אותנו בכוח, וכל מי שינסה להתנגד ייאסר ויישפט על ידי בית דין גרמני.



מהסיפון יכולנו לראות את ההכנות שעשו הבריטים "לכבודנו". כל שטח הנמל שרץ חיילים במלוא הציוד הקרבי, טנקים כבדים וקלים שמרו על הרציף שלידו עגנה ה'אושן וייגור'. מולנו, על גגות הבתים, התקינו מכונות ירייה, פועלים גרמנים הקימו מדרגות עץ רחבות, שהובילו מהרציף עד לסיפון, כדי שיוכלו לרדת הרבה אנשים בבת אחת.

האנשים היו רעבים ועייפים מאוד, לכן החלטנו להפסיק את שביתת הרעב ולדרוש מהמפקד אוכל לחברים. הלז טען: אחרי שהודענו לו על שביתת רעב, לא הכין שום דבר - והיום, יום א', אין גם להשיג דבר! אנו עמדנו על דרישתנו - ולבסוף בישלו עוד איזו דייסה מקמח תירס.

החברים עלו מוקדם על יצועיהם, כי למחרת היה כל אחד זקוק לשארית כוחותיו. קשה לתאר את המצב הירוד של אנשינו באנייה, שכוחותיהם אפסו מיום ליום, והם התהלכו תשושים ומדוכאים. על הרציף התרכזו כ-10,000 חיילים בריאים ושבעים, מצוידים בציוד מלחמתי חדיש, שיגיבו על כל מעשה באכזריות. ברור היה שבמלחמה כה בלתי שווה לא נוכל להתנגד באופן פעיל.

בלילה זה השמדתי את כל הניירות והרשימות שהיו ברשותי, פרט לרשימה אחת שנערה צעירה החביאה. הוכרתי להיפרד מהאקדח הקטן שקיבלתי בפורט דה בוק, ומיתר הדברים שהיו יכולים לשמש הוכחה שאני מפקד "ההגנה" באנייה.

## החיילים באנייה מסרבים פקודה

הגיע הרגע המר והנמהר, לו צפינו בחרדה. למרות כל ההכנות, היה ברור לנו ששום התנגדות לא תזיז את האנגלים מהחלטתם. עם בוקר נתתי הוראות אחרונות לאנשים:

- א. אנו נתנגד להורדה באופן פסיבי בלבד.
- ב. על כל הגברים, הנשים והילדים להימצא במרתף ולא לעשות שום הכנות לירידה.
- ג. לא ילך איש מבלי שיסחבו אותו לפחות 4-6 חיילים.

היות ובין הבלתי-מאורגנים, היו כאלה שרצו לרדת מיד, הזהרתים אזהרה נוספת. בדיוק בשעה 6 בבוקר נכנסו למרתף החיילים "שלנו", אשר עשו את כל הנסיעה אתנו, ואשר התיידדו עם רבים מבין המעפילים. חיוורים כסיד ועצבניים ירדו במדרגות למרתף שהיה נדמה בעיניהם ככלוב אריות. הם ניגשו לחברה אחת ובקשו באדיבות: לעלות לסיפון ולרדת לחוף. היא סירבה ונשארה במקומה. אז החלו החיילים לחטוף את התרמילים של המעפילים ולהעלותם לסיפון. חלק מהאנשים הוציא בשקט, אבל בהחלטיות, את התרמילים מידי החיילים, אולם חלק הלך אחרי החיילים, אשר לקחו את רכושם האחרון מידיהם. את המעטים האלו ליוו החיילים תוך אדיבות וכבוד במעלה המדרגות. אחרי שראו החיילים שאין לשכנע אותנו בדברים לרדת מרצוננו הטוב לחוף, עזבו את המרתפים. בינתיים פינו את בית החולים מחוליו, בלי שיכולנו לעכב בעדם. חלה הפסקה מעיקה - ולבנו ניבא לנו רעות.

היה לנו רושם, שהחיילים "שלנו" לא ירצו להשתמש נגדנו בכוח כדי להוציאנו מבטן האנייה. אישור להשערה הזאת קיבלנו מאת אחד החברים, שעמד אותה שעה על המשמר ומסר לנו דו"חות מקוטעים מהנעשה על הסיפון:

*"חברה! יש אנדרלמוסיה למעלה... החיילים "שלנו" מסרבים כנראה להורידנו בכוח... לא שומעים לפקודות הקצינים, הקצין הצעיר מתווכח עם כמה שוטרים צבאיים ומורידים את כולם מהאנייה"*

- כך הודיע הצופה. היו גם שטענו שקלטו קריאות "שלום" מפי החיילים הללו.

## ה"ניצחון" של צנחני ה"אימפריה הגדולה"

חיש השתנתה התמונה. מתוך אחד המחסנים יצאו בריצה כ-300 מבחירי גדודי המלך. צנחנים גברתנים, קסדות לראשם ואלות עם גולות ברזל בידיהם. כל אחד אקדחו בחגורו, וקללותיהם והבל פיהם העיד על מנה גדושה של יי"ש שהריקו לגרונם לפני התחלת הפעולה. הללו חדרו עכשיו בסדר צבאי לתוך המרתפים - ומיד החלו להכות על ימין ועל שמאל בלי אבחנה. בשצף קצף ובקללות נמרצות התנפלו על נשים, ילדים ובחורים, הכום וסחבום לסיפון בכוח. רבים נפצעו ונסחבו על ידי כמה חיילים למעלה. היו מחזות אימים ממש. בעיני ראיתי 8 חיילים שסחבו ילד אחד, שהתנגד בגבורה ובעט בהם כסייח פראי. כך הצליחו לגרור כחצי מאוכלוסיית האנייה למעלה, ומשם לרציף. אחרי שעתיים של קרב בלתי שווה זה, חלה הפוגה קצרה, בה ארגנו מחדש את הנשאים. התבצרנו על המיטות הגבוהות, כדי להקשות על החיילים את העבודה - והחלטנו להתנגד אף בכוח, אחרי ההתנהגות הגסה והפראית של "שליחי האימפריה".

בעיה מיוחדת הייתה הצורה בה אבחר לרדת בשעת הצורך. האנגלים ידעוני כבחור דתי, לכן החלטתי ליהפך ל"מדריך של בית נוער של השומר הצעיר". גם לילדים שיננתי את התשובות שיענו במקרה של חקירה על ידי הבולשת. לא ארכה השעה ונחשול של בריונים מרוגזים התפרץ למרתף, הד קללותיהם מילא את החלל - וכעסם לא ידע גבול כאשר הבחינו בהכנותינו. כחיות הסתערו על המיטות. ששימשו לנו "עמדות מבוצרות", וניסו לתפוס את האנשים ברגליהם כדי לסחוב אותם מלמעלה. אנשינו החזיקו בכל שארית כוחותיהם במוטות המיטה, והללו, רעועות כפי שהיו, התמוטטו מעוצם הקרב, בקברן תחתיהן את החיילים ואת קורבנותיהם.

למרות כל התנגדותנו לא יכולנו להחזיק מעמד, כי הבריטים שלחו תגבורת נוספת והתנהגו באכזריות גדולה. המלחמה הייתה בלתי שווה: בחורים חסונים ורעננים - מול בחורים מזי רעב, שלא טעמו זה חודשים טעם של שינה, וחיו בתנאים איומים ביותר. יותר משעתיים הייתה נטושה המערכה הזאת ובפינות המרתפים, עוד לחמו בחורים, ילדים ונשים כאריות. רציתי להוציא את ילדי בית הנוער, לפחות, מתוך קלחת זאת של הכאות וקרבות - אבל, טרם הגעתי אתם עד למדרגות הומטרו לתוך המרתפים קילוחי מים חזקים, מצינורות מכבי-האש העירוניים של המבורג, שהובילו למקום.

רטובים כעכברים, עלו הלוחמים האחרונים מתוך המרתפים, בגדיהם קרועים ובפניהם סימני דם ופצעים. אחריהם השתוללו הקלגסים הבריטים שסחבום, דחפום ובעטו בהם לעיני הקצינים הגבוהים, שהביטו מעל גשר הפיקוד בכל המחזה. היינו מלאי כעס ורגש אין אונים. כאשר הגענו לרציף הנמל. במשך כל ה"פעולה" הזאת פלט מקלט הרדיו שירי לכת בקול רם כדי להשתיק את רעש ה"קרב". הכל לפי המתכונת של הנאצים, שכנראה הצליחו ללמד את "מקצועם" לכובשיהם הבריטים.

כולנו עמדנו מדוכאים ומיואשים בתוך מחסן עצום, ששם הכין הצלב האדום מזון לילדים ולמבוגרים. לא ידענו על המאמצים שהשקיעו אנשי "ההגנה" לארגן הפגנה רבתי בשערי הנמל. לא ידענו, כמו-כן, עד כמה התפרסם עניין "יציאת אירופה" בכל העולם. בהמבורג התאספו אז יותר מ-200 עיתונאים מכל קצוות תבל, כדי לחזות בסוף ה"אודיסיאה" של "אקסודוס" אבל שלטונות הצבא הבריטי לא נתנו לעיתונאים לגשת לרציף.

## מנמל המבורג למחנה המעצר

ליד הרציף חיכתה לנו רכבת. רכבת אחת כבר יצאה בדרכה למחנה פופנדורף. חלונות הקרונות היו מסורגים בברזל, ובין כל שני קרונות נסעו קרונות פתוחים עם חיילים בריטיים חמושים מכף רגל ועד ראש. אחיות של הצלב האדום הכניסו אלינו סלים עם אוכל, אבל למרות שאנשינו היו רעבים מאוד, לא נגעו באוכל ובהתמרמרות אף זרקו את הסלים החוצה.

לקרון שבו נכנסתי עם ילדי בית הנוער, נכנס גם רופא של הצלב האדום ושתי אחיות, שהביאו חלב, לחמניות וממתקים. הוא הציג עצמו כנתין שוודי, שאין לו קשר לאנגלים או לגרמנים. הפציר בנו "שהילדים לפחות יטעמו דבר מה, הלא הוא רואה ממש את רעבונם!" לא יכולתי לסרב לו, כי אכן היו הילדים רעבים כזאבים, וימים שלמים לא בא אוכל אל פיהם. עכשיו, אחרי היסוסים, ניגש כל אחד מהם ונטל לחמנייה, שוקולד וכוס חלב מידי האחיות. הרופא ביטא במילים נרגשות את שאט נפשו מכל מה שראו עיניו בנמל. ממנו שמעתי לראשונה על ההד הגדול שמצאה ה"אודיסיאה" של ה"אקסודוס" ברחבי העולם. הוא הראה לי עיתוני חוץ שהביאו בכותרות שמנות את הידיעות על נסיעתנו ועל עמידתנו הגאה - ואנו חשבנו ברגעי ייאוש, שהננו נשכחים מלב העולם.

עם הרופא הייתה גם אחות גרמניה. כאשר נודע לי הדבר דרשתי ממנו לסלקה מהקרון שלנו - כי לא אוכל לקבל אחריות לביטחונה. הוא הביט בי ארוכות - במבט משתאה, ולבסוף עשה כפי שביקשתי ממנו. הוא לא היה היחידי שהתפלא על עמדותי הבלתי פשרנית כלפי כל דבר גרמני. אף חברינו שעברו את כל דרך הייסורים של מחנות הנאצים לא יכלו להבין אותי, את היהודי הארצישראלי מגרמניה הנוטר שנאה לווהטת למשמדי עמנו. אני לא יכולתי לשאת את מבטם המתחסד ואת דיבורם האדיב, כביכול, שמאחריהם מסתתרת החיה הגרמנית, שפרצופה האמיתי התגלה בימי מיידיניק ואושוויץ.

חיילים עברו מקרון לקרון וסגרו את הדלתות על מנעול לבל נברח בדרך. רוב האנשים ישבו או עמדו עייפים ורעבים עד מוות. בקרונות נמצאו יהודים זועמים, פרועי שיער, קרועי בגדים, רטובים, ובחלקם זבי דם. אבל כאשר סגרו את דלתות הקרונות, הסתערו הצעירים מלאי זעם על סורגי הברזל, שברום וזרקום על המסילה. החיילים לא הגיבו, והרכבת החלה לזוז.

המסילה לליבק, שבה היינו צריכים לעבור בדרך לפופנדורף, עוברת דרך העיר המבורג, אבל הבריטים נטו ממנה במסילה עוקפת. לכל אורך המסילה התגלו כוחות צבא עצומים ששמרו על פסי הרכבת עם טנקים ומשמרות חיילים.

## במחנה פופנדורף

עברנו הרבה תחנות רכבת קטנות מבלי להיעצר, ואף בליבק העיר לא ראינו נפש חיה, פרט לאנשי צבא בריטים, ששמרו על תחנת הרכבת. אחרי נסיעה של שעתיים וחצי, עצרנו ליד רציף תחנת רכבת קטנה, בתוך יער אורנים יפה. בסקרנות הסתכלנו על התכונה הגדולה שהתרחשה "לכבודנו". הצבא הבריטי "כבש" את כל הסביבה שרחשה חיילים על צידם. בסדר מחושב מראש, ניגשו מכוניות משא צבאיות סגורות, ישר אל הקרונות והורידו סולמות. לכל מכונית נכנסו 25 איש על חפציהם. הייתי בין האחרונים שעלו למכונית. המחנה היה במרחק של חמישה רגעי נסיעה. עד שכל הילדים ירדו מהמכונית, הייתה לי שהות להעיף מבט ראשון על מקום מעצרנו החדש: פופנדורף. המחנה הוקם עבור הפליטים הגרמנים מהכיבוש הרוסי, שנהרו בהמוניהם למערב ולצפון גרמניה. עכשיו הוכן המחנה, על ידי שלטונות הצבא הבריטי, למחנה ריכוז לעולי "ציאת אירופה". היו בו כל סימני ההיכר האופייניים למחנה ריכוז: גדר תיל, מגדלי שמירה עם קני מכוניות ירייה וזרקורים. המחנה היה מגודר בשני גדר תיל דוקרני, ובכמה מגדלי שמירה, ששמרו בהם חיילים אנגלים עם מכוניות ירייה כבדות. לפני המחנה חיכו לי כבר חברים וחברי המזכירות, שהגיעו ברכבת הראשונה, כדי למסור לי את הדו"חות שלהם.

עברנו את משמרות החיילים, ונכנסנו לשטח המחנה - כאשר נשמע פתאום קול ברמקול, שפנה בידיש עסיסית אל המעפילים והסביר את תהליך הסידורים הראשונים: הרשמה, חיטוי, קבלת פתקאות לאוכל. על אף שמחה ראשונה לשמע ההברות המוכרות של שפת האם, הקשיבו האנשים בחשדנות מה. האם יש לנו עניין עם "קוויסלינג" יהודי, המשתף פעולה עם הבריטים? החידה נפתרה בהמשך.

הקריין היה בחור יקר, אשר שם נפשו בכפו, כדי לעודד את אנשינו במחנה. הוא שירת לעניינינו כמה שירותים חשובים. כך, למשל, קידם את בוא מעפילי האנייה השניה ברמקול במילים אלו:

"עדער איד זאל זיך פארשרייבן מיט לינקע נעמען"  
(כל יהודי ירשם בשמות מזויפים).

למזלנו, לא הבינו האנגלים מילה מתרגומיו. (בחור זה חי עכשיו בישראל, באחד מיישובי יש"ע). בעניין ההרשמה, מסרתי לחברים הוראות בעודנו באניה: "לא ימסור איש את שמו הנכון - ואת ארץ המוצא יש לרשום: ארץ ישראל! כך גם נעשה הדבר, אלא שהרושמים היו לבלרים גרמניים, אשר שקדו על מלאכתם "בסדר גרמני מובהק".

באותם הימים, ספטמבר 1947, העיד מראה הגרמנים על רעב ופחד, והם היו רחוקים עדיין מהשחצנות החצופה, שאנו מוצאים היום בכל רחבי גרמניה המערבית. הם ישבו בשורה ארוכה, לבושים בקפדנות עם תסרוקת מסודרת, אבל אפשר היה לקרוא על פניהם פחד טמיר בפני אנשי ה"אקסודוס" המפורסמים, שעל אף מראיהם העלוב ידעו להטיל יראת כבוד עליהם. כאשר ישבו אלה מול אלה, והגרמני החל לשאול את שאלותיו ברצינות עמוקה, נצנץ ניצוץ ההומור היהודי בעיני אנשינו. הם לא הסתפקו בכינויים מדומים סתמיים בלבד, אלא מסרו שמות כגון: ארנסט בוויין, קלמנט אטליי, אדולף היטלר, ושמות של אנשי שם אחרים. הגרמני רשם ביד חרוצה את השם, היסס לרגע, הביט עוד פעם ושאל: באמת? "ווירקליך?" - רק אחרי זמן התחילו להבין את כוונת אנשינו!

עוד באותו ערב כינסתי את המזכירות וקבענו את סדרי הנהגת המחנה. בין היתר העברתי למפקד הבריטי של המחנה אזהרה, שאם לא יסלק את הגרמנים מן המחנה לא נוכל להיות אחראים לחייהם. כמה חברים מנוסים בחיי המחנות, יעצו לי להשאיר את הגרמנים, לטובתנו אנו, כי בלעדיהם לא נוכל להשתלט על סדרי המחנה. בעניין הנהלת העניינים החלטנו להעביר את רוב הדברים לידי נציגי התנועות - ואילו אני שמרתי לי את שירות המודיעין החשאי. הדבר הזה היה נחוץ למדי, היות והופיעו במחנה אלמנטים חשודים, כעיתונאים וכדומה, אשר ניסו לסחוט ידיעות מאנשינו.

ביום השני עברתי במחנה לאורכו ולרוחבו. התרשמתי שרוב אנשינו התאוששו תוך 48 שעות אלו, כאילו ישבו במחנה מימים ימימה. מעפילינו מזי הרעב נהנו לראשונה אחרי חודשים ארוכים, מתנאים אנושיים במקצת, כגון: שינה במיטה יחידית, רחיצה במים חיים ואכילה לשובע. הימים הראשונים נראו להם אחרי הסבל הרב, כתענוגות גן עדן ממש. אולם ברבות הימים הפחיתו הבריטים את מנותינו עד ל-2000 קלוריות (מנתו של פועל גרמני): בבוקר - שתי פרוסות לחם שחור מרוחות בריבה; בצהריים - קערת תירס טחון, אשר בקושי היה אפשר לאכול את מחציתה; ושתי פרוסות לחם בריבה או שומן - בערב. קשה היה לעמוד בזאת, בפרט אחרי שהכוחות התרופפו בזמן הנסיעה.

אנו הדתיים, סידרנו לנו שוב מטבח כשר, וגם קבענו צריף לבית כנסת ובית מדרש. למרות שמספר שומרי מצוות במחנה לא היה גדול ביותר, אכלו כ-1500 איש מהמטבח הכשר.

## אסיפת מחאה

לפי החלטת המזכירות, קבענו אסיפת מחאה המונית, עם תהלוכה, נאומים טרנספרנטים, וכל יתר הסממנים הידועים והרגילים, ולבסוף: הנפת הדגל הלאומי. תכלית ההפגנה: להראות לאנגלים שלא שברו אותנו, שהננו גוף מלוכד ומאורגן אשר לא נכנע ולא ייכנע. מצד שני הייתה חשיבות מסוימת גם כלפי פנים, כי נראו סימנים ראשונים להתרת הרצועה, מסחר עם הגרמנים ותופעות לא רצויות.

החיים במחנה נכנסו למסלול. תפקידנו כשליחי ההגנה נסתיים בהגיענו למחנה פופנדורף. העברנו בהדרגה את הנהלת העניינים ואת הסמכות העליונה לידי המעפילים עצמם. נבחרה מזכירות חדשה מבין התנועות שהיו מיוצגות במחנה, ושמרנו לנו זכות ייעוץ בלבד. ממרכז ההגנה הודיעו לנו שבקרוב יחליפו אותנו שליחים חדשים מארץ ישראל.

הבריטים לא אמרו נואש, וניסו לזהות את המעפילים לשם החזרתם לארצות מוצאם. אנו מצדנו הכשלנו כל ניסיון כזה, ודרשנו להתראות עם נציג "ממשלתנו", הסוכנות היהודית. אבל המפקד דחה את בקשותינו בעניין זה.

## עלו נעלה רק לארץ-ישראל!

כנשק כבד הביאו לנו יום אחד, את המיניסטר לענייני גרמניה, הלורד פקנהם, אשר הואיל להאציל עלינו נאום נלבב בשם ממשלתו. לידו הופיע כמתרגם המתורגמן שהזכרתיו לעיל. הלורד הנכבד התחיל את נאומו בקביעה, שאחרי פרשת "יציאת אירופה" הקיץ, לדעת ממשלתו, הקץ על העלייה הבלתי לגלית. לכן, הכריז, מוכנה ממשלת הוד מלכותו, לטפל ביהודים המגורשים לפנים משורת הדין, אלא שעלינו מקודם לזהות את עצמנו. זה בערך היה תמצית נאומו הארוך, שתורגם על ידי הבחור שלנו ליידיש. האנשים שהקשיבו בסבלנות לתרגום, הופתעו כאשר הבחור הנועז הוסיף בסיום הנאום: "ותהיו אתה ובני עמך כפרה לכל ישראל". הקהל הגדול, כאיש אחד, ענה אחריו "אמן" חזק. לשאלתו של הלורד ענה הבחור בלי היסוס: "היהודים מודים על נאומך הנלבב!" כשבועיים שהינו במחנה, כאשר הודיעו לנו רשמית דרך רמקולים על "הזמנת ממשלת צרפת". הדבר עורר לעג בקרב האנשים, והראה בעליל את חוסר ההבנה של משרד החוץ הבריטי. איש לא הלך אל הוועדה המעורבת האנגלו-צרפתית כדי להירשם. המחנה ענה בהפגנה רבת, שהביעה את רצון אנשי "יציאת אירופה" לא לזוז אלא לארץ ישראל.

## ביקורים של נציגי הסוכנות, הג'וינט וארגונים אחרים

ימים מספר אחרי כן הופיע לראשונה נציג הסוכנות היהודית, ד"ר קורט לוין. הוא התעניין בעיקר במצב התזונה והצרכים הדחופים ביותר. לקראת החגים נכנס סוף סוף הג'וינט לפעולה. בערב ראש השנה הגיעו מכוניות משא ענקיות עם מזון ובגדי חורף לאנשי המחנה. הספקנו לחלק את הרוב עוד לפני החג. יצוין כאן מעשה נאה של חברי פא"י ממחנה ברגן בלזן, אשר יום קודם לכן, שלחו 400 קופסאות בשר כשר עבורנו.

הודעתי להם שאין אפשרות לחלקן אם לא ישלחו עבור כולם. בימים לאחר מכן קיבלתי את כל הכמות שדרשתי.

האנגלים נתנו רשיונות כניסה ליהודים רבים, אבל מאחר שגם עיתונאים אנגלים הסתובבו במחנה, המשכנו להקפיד בבדיקת כשרותם של המבקרים. יום אחד הודיעו לי השומרים, שהגיע קצין אנגלי בדרגת קפטן, בעל זקנקן, אשר נכנס בדברים עם אנשי המחנה, מדבר אתם יידיש, ו"עושה רושם חשוד". התברר שהקפטן האנגלי הוא הרב שינפלד, אחד מעמודי התווך של היהדות החרדית באנגליה. הוא הופתע מ"קבלת הפנים" החשדנית של אנשי המחנה. הוא עזר לנו לא מעט גם בהעברת מכתבים, כי בכליו לא העיזו החיילים לחפש.

כעבור חודש הודיעה פתאום מפקדת המחנה הבריטית, שלמחרת יעזבו את המקום. כדי לא להשאיר את המחנה בלי שמירה כלפי חוץ וכלפי פנים, החלטנו להעמיד שמירה מאנשי המחנה. זו הייתה כנראה המדיניות האנגלית החדשה, להשאיר את המחנה בלי פיקוח, ולהעמיד פנים שהעניין נגמר בשבילם, לאמיתו של דבר הייתה זו הודאה בכישלונם. בינתיים הגיעו השליחים החדשים מהארץ ונכנסו לפעולה. לצערנו היינו עדים לכך שהם גרמו לסכסוכי מפלגות, דבר שלא הכרנו עד עתה.

טרם עזבתי את גרמניה הוזמנתי על ידי מטה ההגנה ועלייה ב' לשיבת סיכום סודית של מבצע "אקסודוס". הישיבה התקיימה בעיר מינכן והשתתפו בה מפקדי ההגנה בשלוש האגדות וראשי עלייה ב'. רק עיתונאי אחד, ר' משה פרגר ז"ל, החוקר החרדי של השואה, הוזמן לישיבה, והוא רשם את הדו"ח.

## הכרזת המדינה

בסוף נובמבר חזרתי לצרפת. למחרת בואי לפריס הלכתי מוקדם מבית המלון לבית הכנסת, אחרי תקופה ארוכה שלא הזדמן לי להתפלל בבית כנסת. כשעברתי בשדרת שאנז-אליזה המפורסמת, ראיתי במרחק אדם הפוסע באמצע הרחוב השומם. הוא הכיר אותי ממרחק וקרא לי בקול. היה זה שאול אביגור ז"ל, ראש המוסד באירופה. הוא חיבק אותי וביקשני לבוא אתו למלון לשתיית לחיים לכבוד ..... החלטת עצרת האו"ם להקים מדינה יהודית, שהתקבלה בשעות הלילה! בחדרו היו עוד מספר מפקדים, וה"לחיים" היה כוס תה וביסקוויט.

אז שמעתי לראשונה על המשמעות ההיסטורית של מבצע אקסודוס:

*"עמידתם של מעפילי אקסודוס הייתה גורם מרכזי למסירת המנדט של הבריטים לאו"ם ולהקמת מדינה יהודית. אם הייתם נשברים, הבריטים לא היו מוותרים על המנדט שלהם על פלסטינה".*

## מעפילי "יציאת אירופה" עולים ארצה

כסלו תש"ח - שוב הנני במרסיי. הקרבות בארץ התחילו, ואנו עסוקים באמון ובארגון הצעירים שצריכים לעלות, כדי לקחת חבל פעיל במאבקנו.

בחצות ליל כסלו קר, העירוני דפיקות על דלת חדרי במרסיי. היה זה הנהג הצרפתי, שבא לקחתני למקום מוסכם, אי-שם בדרום צרפת. שם היה עלי לקבל עולים שיגיעו ברכבת. חיש התלבשתי ונכנסתי למכוניתו. בלי אומר ודברים, הניע הנהג את המכונית. לא בפעם הראשונה הוא משתתף במבצע כגון זה. התשלום הוא טוב, והיין, המשקה הצרפתי הלאומי, בשפע. בסביבת בית מרזח, באחת הסמטאות של מרסיי, עמדו מכוניות משא גדולות, ונהגיהם הטיבו את ליבם ביין בתוך מסבאה. כאשר נכנסתי בלווי הנהג, כבר ידעו אלה, שהגיעה השעה לצאת לדרך. עוד כמה דברי הלצות הוחלפו ביני ובין הנהגים, והשיירה החלה לזוז צפונה.

כך יצאנו הרבה פעמים כדי לקבל עולים שמגיעים בעיקר מאזורי הכיבוש בגרמניה, לתחנת רכבת במרחק כ-200 ק"מ ממרסיי, ומשם דרך נמלים שונים לחופי ארץ ישראל. אכן, טעה הלורד פקנהם בהתפארו לפנינו בפופנדורף, שהקיץ הקץ על העלייה הבלתי לגלית, אחרי פרשת "יציאת אירופה". להיפך, פרשה זו פתחה אפיקים חדשים לזרם העלייה.

כעבור כמה שעות נסיעה דרך כפרים נמים ומושלים, הגענו לתחנת רכבת. הנהגים הסתדרו כל אחד במקומו הקבוע, ואילו אני ניגשתי למנהל התחנה כדי להיוודע על בואה של הרכבת. שריקה חדה בישרה לנו שהרכבת הולכת וקרבה. מהקרונוט קפצו בחורים צרפתיים מתנועת המקי לשעבר, שעבדו בשבילנו, והודיעו לי את מספר האנשים. חלונות נפתחו, והנוסעים הוציאו את ראשם כדי להיוודע על מקום הימצאם. לפי סדר מוסכם מראש ירדו המעפילים מהרכבת ועברו בשקט למכוניות. הפעם פניהם טובים משהיו, וגם לבושם יותר מסודר. כל הפעולה עברה בשקט ובסדר מופתי. אולם כאשר כמה מהעולים שהיו מנוסעי ה"אושן וייגור" גילו אותי, התרחשה מהומת שמחה קטנה. כל אחד רצה ללחוץ את ידי ולשאל על הסיכויים לעלות. כאשר שאלתי אותם בהיתול, אם יהיו מוכנים שוב להפליג בעלייה ב' - ענו רבים "מחר", "מיד", כי בטוחים אנו שאיך שהוא נגיע סוף סוף למולדתנו. אבל אנו הכנו עבורם הפעם דרכים יותר נוחות, כדי לחסוך מהם את תלאות הדרך.

כך נסתיימה פרשת "יציאת אירופה תש"ז" בעליית כל נוסעיה לחופי המולדת.